

УДК 771.531.37 : В. Винниченко
Людмила Маркітан

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО – ПОЛІТИК І ЛІТЕРАТОР (ЗА КІНОФОТОДОКУМЕНТАМИ)

У статті розглядається постать В.К.Винниченка, зафіксована у кінофотодокументах.

«**У**кrajнська компартійно-радянська номенклатура зберегла владу під час розвалу СРСР, але змушена була спертися на нові цінності, щоб суверенізувати її... Ставлення керівників незалежної України до трьох батьків-засновників УНР було різним: М.Грушевського канонізували, В.Винниченка більш-менш терпіли та навіть окремі твори видавали в «Шкільній бібліотеці», а про С.Петлюру не бажали і згадувати». Ці слова належать видатному вченому сучасності, доктору історичних наук С.Кульчицькому¹.

2005 р. виповнилося 125 р. від дня народження В.Винниченка і мета даної розвідки ознайомити громадськість України з тими унікальними зоровими документами, що зберігаються в архівах або вміщені в різні видання у вигляді ілюстрацій, і донесли до нас зовнішній вигляд цієї людини у різні роки його життя.

Звісна річ, ні документальні фотографії, ні кінокадри з хроніально-документальних фільмів не додадуть жодного штриха до портрета В.Винниченка – видатного політичного діяча, В.Винниченка – письменника, В.Винниченка – мислителя, В.Винниченка – художника. Але тільки вони єдині, як ніякі інші джерела, змальовують його образ. Непересічна людина завжди викликає загальну цікавість: її особисте життя, характер, стосунки з навколишнім оточенням і, перш за все, з родиною. Не є винятком і особистість В. Винниченка, бо як підкреслювалося у доповіді д.і.н. В.Солдатенка на Всеукраїнській науковій конферен-

ції: «Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка», що проходила 20 травня 2005 р. в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень НАН України й була присвячена 125-річчю від дня народження письменника, «...особисті риси В. Винниченка виділили його в середовищі політичної еліти перших десятиліть ХХ ст., а вся його практична діяльність, реальний внесок у розвиток суспільних процесів зумовили провідне місце серед покоління тогочасних революціонерів, політичних, державних діячів»².

Перший за часом фотодокумент, що вміщений у дослідженні В. Панченка «Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. Книга розвідок та мандрівок» (К., 2004) – це світлина батьків письменника³. На ній бачимо батька Володимира Кириловича – Кирила Васильовича, який змолоду, як зазначав сам Винниченко, був пастухом, наймитом по економіях, а на початку 1990-х рр. їздив у Крим по сіль із молодшим братом Прокопом. Поруч з батьком сидить мати Євдокія Онуфріївна – володарка заїжджого двору, де нерідко зупинявся на ночівлю Кирило Васильович.

Відомо, що мати письменника була двічі вдовою і мала від першого чоловіка Родашевського доньку Марію, а від другого шлюбу з Павленком – синів Андрія й Ілька. На згаданому фото окрім батьків В. Винниченка заснято ще п'ятеро людей, серед яких є й діти. Можливо це родинний знімок, який цікавий не тільки тим, що на ньому зображені батьки Володимира Кириловича, але й тим, що повною мірою можемо побачити як вони виглядали, соціальний стан, рід занять, тогочасне вбрання тощо.

В Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г.С.Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного) зберігається фото церкви святого Володимира в Єлисаветграді, де хрестили Володимира Винниченка⁴.

У метричній книзі Єлисаветградської церкви Володимирської Богоматері власноруч протоієреєм Захарієм записано, що 17 липня (ст.ст.) 1880 р. було хрещено хлопчика, Володимира Винниченка, який народився 16 липня; батьки його «Кирило

Василів син Винниченко, селянин – власник із села Веселого Кута – Григорівки Єлисаветградського повіту Бешбайрацької волості» (тепер с. Григорівка Новоукраїнського району Кіровоградської області), та «Євдокія Онуфрієва дочка законна його дружина. Обоє – православного віросповідання»⁵.

Останнім часом співробітники ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного поповнюють свої колекції за рахунок ілюстрованих матеріалів з різних видань та з фондів архівів. Так маємо знімок – репродукцію портрета юнака В.Винниченка⁶.

1890 р. В. Винниченко стає гімназистом Єлисаветградської чоловічої класичної гімназії, яка була одним із найкращих освітніх закладів на той час. Ось як згодом про місто писала в свої споминах педагог і літератор Софія Русова: «Це було тоді одно з найкультурніших міст на Херсонщині. Там була гарна реальна школа, там жив наш артільник Микола Левицький»⁷.

Зберігся фотодокумент, на якому відзнято будинок гімназії, де у 1890–1899 рр. навчався майбутній письменник⁸. А у фондах ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного знаходимо портрет В. Винниченка у гімназичній формі після отримання ним атестата зрілості у Златопільській гімназії. Світлина зроблена фотографом А.Серебніковим. Місце зйомки м. Ніжин⁹. Архівна анотація стверджує, що це фото датується 1902 р. Але, на наш погляд, ця дата вказана помилкова, бо вже у серпні 1900 р. В. Винниченко стає студентом юридичного факультету Київського університету Святого Володимира.

Маємо ще один знімок В. Винниченка вже у студентській формі, де дата також викликає непорозуміння¹⁰. На світлині чорнилами написано «IV. 87», тобто квітень 1887 р. Це також помилка. Тоді В.Винниченку було лише 7 років, то про яке студентство може йти мова! На жаль, такі казуси в архівних анотаціях іноді зустрічаються. На це автор даної розвідки звертав увагу, ще коли друкував статі в «Українському історичному журналі» про М.С.Грушевського, П.П.Скоропадського, С.В.Петлюру та ін.

Студентське життя Володимира Кириловича продовжувалося лише три семестри. 14 лютого 1902 р. він був заарештований

як один з активістів Революційної Української партії (РУП) як учасник студентських страйків. Виключений з університету «без права поступлення в высшие учебные заведения Министерства Народного Просвещения за участия в беспорядках, направленных к насильственному прекращению лекций» (цитуються мовою оригіналу)¹¹. Винниченко був кинутий до Лук'янівської в'язниці. Маємо її фото початку ХХ ст.¹²

Період до Визвольних змагань 1917–1920 рр. представлений трьома портретами молодого Винниченка¹³. Один з них 1907 р., як свідчить анотація, зроблений на еміграції у Львові.

ХХ ст., яке стало часом національного і державного відродження України, покликало до активної політичної діяльності плеяду видатних діячів українського національно-визвольного руху. Серед них численне місце належить Володимирові Кириловичу Винниченку, якому доля відвела провідну роль у спорудженні підмурку української державності.

В Українську революцію він ввійшов з великим стажем політичного досвіду, одним із лідерів Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), що постала на місці створеної 1900 р. РУП, тобто сформованим політичним діячем соціал-демократичного напрямлення та ще й відомим і популярним письменником, твори якого друкувалися не тільки у тодішній Росії, але й викликали інтерес за кордоном. Маємо цілу низку кінофотодокументів, які відбили постать В. Винниченка у цей час.

Відомо, що на Всеукраїнському Національному з'їзді (конгресі), що проходив у квітні 1917 р. в Києві, В.К. Винниченко був обраний до складу Центральної Ради і призначений одним із заступників її голови М.С.Грушевського.

Це було визнанням особистості Винниченка як політичного діяча. Ось як писав він сам про значення рішень конгресу для України: «Дійсно, конгрес був першим кроком відродженої нації на шляху державності. Будучи одночасно сильним і агітаційним засобом, він став першим, підготовчим етапом у творенні як ідеї української держави, так і в частковому переведенні її в життя. А саме: конгрес, як повновладний орган національ-

ної волі, офіційно передав усю свою повновласність вибраному з себе органу – новій Центральній Раді. З цього моменту Центральна Рада ставала, дійсно, представницьким, законним (по законам революційного часу) органом усієї української демократії»¹⁴.

З червня 1917 р. Володимир Кирилович очолює виконавчий орган Центральної Ради – Генеральний секретаріат з одночасним виконанням обов'язків генерального секретаря внутрішніх справ.

У фондах ЦДКФФА України ім. Г.С.Пшеничного зберігається фотографія, що зараз дуже розтиражована в різних виданнях, в т. ч. такому серйозному монографічному дослідженні як «Українська Центральна Рада» (К., 1996. – Т. 1. – С. 118), – це склад першого Генерального секретаріату УНР: С.В.Петлюра – секретар військових справ, С.О.Єфремов – секретар міжнародних справ, В.К.Винниченко – голова секретаріату і секретар внутрішніх справ, Х.А.Барановський – фінансів, І.М.Стетенко – освіти, Б.М.Маргос – земельних справ та П.О.Христюк – генеральний писар (К., 1917., фото Губченського)¹⁵.

27 червня 1917 р. у Вістях Української Центральної Ради (1917. – № 10. – Черв.) була опублікована декларація Генерального секретаріату, в якій визначалося завдання і цілі керівного органу Української Центральної Ради: «...інститут Генерального секретаріату має охоплювати всі потреби українського народу. Згідно з цими потребами, поділено роботу між окремими секретарями... В концепції [Генерального секретаріату по внутрішніх справах]... має бути вся справа організації, агітації, пропаганди... Організація і освіднення мас є перша, необхідна, найголовніша підвалина дальшого будівництва»¹⁶.

Проводячи в життя політику, що була намічена в Декларації, В. Винниченко був автором і співавтором I – IV Універсалів Центральної Ради, які заклали підвалини української державності і привели до утворення Української Народної Республіки. І як фінал – проголошення останньої 22 січня 1918 р. самостійною і суверенною державою.

Але повернемося до третього Універсалу Української Центральної Ради, прийнятого 7 листопада 1917 р. Акт його проголошення зафіксований на фотознімку: Софійський майдан у Києві заповнений народом. В центрі майдану біля Святої Софії стоять М.С.Грушевський, В.К.Винниченко, С.В.Петлюра¹⁷. А на світлині, надісланий з національного архіву Канади, бачимо представників французької військової місії в момент проголошення універсалу¹⁸.

Так, самостійність була завойована. Не зважаючи на короткий строк її існування, це була перемога, в яку певний внесок зробив і голова Генерального секретаріату – Володимир Кирилович Винниченко.

У своєму «Щоденнику» він писав 16 жовтня 1917 р.: «О, Господи, яка то страшна, тяжка річ відродження національної державності. Як вона в історичній перспективі буде уявлятися легкою, само собою зрозумілою, природною, і як трудно, з якими надлюдськими зусиллями, хитрощами, з яким часом, одчаєм, люттю й сміхом доводиться тягати те каміння державності й складати його в той будинок, в якому будуть жити наші нащадки...»¹⁹.

9 січня 1918 р. (ст. ст.) внаслідок кризи в Центральній Раді В. Винниченко виходить зі складу уряду УНР, складаючи з себе повноваження голови генерального секретаря.

Маємо декілька фотопортретів В. Винниченка, знятих в 1917–1920 рр., як в Україні, так і закордоном. Один – репродукція з книжки «Золоті Ворота», (Львів, 1937. – С. 16–17)²⁰, продубльованій в альбомі ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшенично-го²¹, другий – репродукція з фондів ЦДІА України (Ф. – 1823. – Спр. 50. – Од. зб. 21)²².

У 30-х рр. ХХ ст. на екрани країни вийшов восьмичастинний перемонтований документальний кінофільм автора-монтажера Л. Могилевського та співавтора Я. Габовича виробництва Всеукраїнського фотокіноуправління «Документи епохи» (1928–1929). Він і досі є перлиною української кінодокументалістики. Понад 170 м. кіноплівки присвячено урочистостям вступу

військ директорії до Києва 18 грудня 1918 р. після перемоги над гетьманом Павлом Скоропадським. Тут В. Винниченко вже голова Директорії. Ось як він зазначав у своїй книжці «Відродження нації», написаній по гарячих слідах подій, святкування вступу головного отамана С.В.Петлюри в Київ: «...в самому Києві будували урочисту арку, розвішували по вулицях килими, плакати з різними славославними написами в честь «національних героїв»²³. Далі автор визначає, що: «...дійсно був і справжній захват, і радість у населення, особливо в українців»²⁴.

А на півці – до перону залізничного вокзалу підїжджає поїзд. На пероні стоять військові, мешканці міста, які радісно зустрічають прибулих. Голова Директорії В. Винниченко, С.В.Петлюра та супроводжуючі особи ідуть вокзалом. Тут їх зустрічають хлібом-сіллю, квітами. Члени Директорії сідають в автомобілі і рушають на Софійський майдан на багатолюдний мітинг. Стоять війська з національними прапорами, кияни з транспарантами «Хай живе Народна Українська Республіка!» Урочистий молебень²⁵. «Дзвонили дзвони, блищали ризи, маяли ікони й хоругви, – писав Винниченко.²⁶ Бачимо парад військ, по майдану ідуть панцерники, парад приймають В.Винниченко і С.Петлюра²⁷. У ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного зберігаються фотодокументи про цю подію, для чого використано окремі кінокадри з фільму²⁸.

Це єдині кінокадри, на яких зображено голову Директорії, не статично, а, так би мовити, в русі. Він у легкому капелюсі, у теплому пальті з хутряним коміром, в зубах тримає цигарку. Таким його зафіксувала кінокамера під час цих урочистостей.

Колекція архівних кінофотодокументів, на яких зображено В.К. Винниченка, нараховує 36 одиниць зберігання, з них 18 присвячені французькому періоду життя письменника у місці Мужен (департамент Приморські Альпи). На фото чудове, гарне курортне місце, невеличкий будиночок, внутрішній вигляд окремих приміщень, мальовничій садок, город засаджений кукурудзою²⁹. Винниченко малює, відпочиває, працює на городі тощо³⁰.

Деякі знімки зафіксували дружину Володимира Кириловича – Розалію Яковну (в дівочтві Ліфшиць) в різні періоди її життя.

На фотопродукціях з ЦДІАК України початку ХХ ст. – молода, красива, елегантна жінка³¹. Маємо й групові світлини, на яких вона з чоловіком на острові Сен-Клер, на Середземноморському узбережжі, в своїй квартирі в Мужені.³² І нарешті, портрет жінки у віці³³.

Як свідчать фотодокументи В. Винниченко не поривав дружні зв'язки зі своїми помічниками, колегами, зустрічався з ними. Так у матеріалах архіву ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного знаходимо фото: В.К. Винниченко та колишній член Української Центральної Ради М.Ю. Шаповал з дружинами під час відпочинку в приміській зоні м. Берліна (серпень 1924 р.)³⁴.

До 125-річчя від дні народження Володимира Кириловича в Музеї книги і книгодрукування була відкрита виставка його картин і унікальних документів. Як свідчить кореспондент газети «Киевские ведомости» за 1 вересня 2005 р. С. Бондаренко експонати виставки – власність закордонних установ (Української вільної академії і двох університетів). Україні безкоштовно подаровано 8 картин. На виставці експонуються 2 полотна роботи В. Винниченка, на яких зображено його друзів – відомого митця, а згодом народного художника СРСР М.П. Глушенка та його дружини.

Про дружбу свідчить і фотографія, на якій подружжя Винниченків і Глушенків, так би мовити, в хатній обстановці³⁵.

Останнім часом в наукових дослідженнях та в ЗМІ особливо у період ювілеїв почали широко тиражувати різні портрети письменника. Це свідчить про те, що його ім'я повертається до нас з тим, щоб навічно залишитися в пам'яті народній, а зберегти його образ, зовнішній вигляд допоможуть унікальні історичні джерела – кінофотодокументи.

---

1. Кульчицький С.В. Володимир Винниченко. Світоглядна еволюція // Укр.істор. журн. – (К.,) 2005. – № 4. – С. 47.

2. Собачко О.М. Всеукраїнська наукова конференція «Громадсько-політична діяльність Володимира Винниченка (до 125-річчя від дні народження)». // Там само. – С. 226.
3. Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. Книга розвідок та мандрівок. – К: Твім інтер, 2004. – Уклейка між с. 160–161.
4. Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г.С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного) – Однина збереження (далі Од. зб.) 2-76258.
5. Цит. за Панченко В. Вказ. праця. – С. 9.
6. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 0-184107; Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДІАК України). – Ф. 1823. – Спр. 50. – Од. зб. 21.
7. Русова С. Мої спомини. – Львів, 1937. – С. – 101.
8. Панченко В. Вказ. праця. – Уклейка між с. 160–161.
9. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 0-184082.
10. Там само. – Од. зб. 0-222810.
11. Цит. за Панченко В. Вказ. праця. – С. 28.
12. Там само. – Уклейка між с. 160–161.
13. Там само; ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 0-183531; 0-184108; ЦДІАК України. – Ф. 1823. – Спр. 50. – Од. зб. 21.
14. Винниченко В. Відродження нації. – К.; Відень, 1920. – Ч 1.– С. 93–94.
15. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 2-53608.
16. Українська Центральна Рада. – К., Наук. думка, 1996. – Т. 1.– С. 158; Винниченко В. Вказ. праця. – С. 268–269.
17. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 2-154086.
18. Національний архів Канади. – П-8836.
19. Цит. за публ. Кентія А. Яка то страшна тяжка річ – відродження національної державності... // Сільські вісті. – 2005. – 28 лип. – С. 3.
20. Золоті ворота. – Львів, 1937. – С. 16–17.
21. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. А-119, П-47.
22. Там само. – Од. зб. 0-184106.
23. Винниченко В. Вказ. праця. – Ч. III. – С. 163–164.
24. Там само. – С. 165.

-
25. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 593-IV, 0-145780.
  26. Винниченко В. Відродження нації. – Ч. III. – С. 167.
  27. ЦДКФФА. України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 593-IV.
  28. Там само. – Од. зб. 145742, 145743, 145779, 0-146775, 0-145785, 0-145383, 0-54024.
  29. Там само. – Од. зб. 0-183545, 0-183532, 0-183529, 0-183542.
  30. Там само. – Од. зб. 0-183539, 0-183540, 0-183535, 0-183534, 0-183541, 0-183528, 0-183544, 0-183533, 0-183526, 0-183543.
  31. Там само. – Од. зб. 0-184110, 0-184109, 0-183545; ЦДІА України. – Ф. 1823.– Спр. 50. – Од. зб. 21; Панченко В. Вказ. праця. – Уклейка між с. 160–161.
  32. Панченко В. Там само.
  33. ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од. зб. 0-183538.
  34. Там само. – Од. зб. 2-155103, 2-155102; ЦДАВО України. – Ф. 3563. – Оп. 1. – Спр. 246. – Арк. 51, Спр. 246. – Арк. 49.
  35. Панченко В. Вказ. праця. Уклейка між с. 160–161.

Ljudmyla Markitan

**VOLODYMYR VYNNYCHENKO – POLITICAL FIGURE
AND A LITERARY MEN (ACCORDING TO DOCUMENTARY
PHOTOGRAPHS AND FILMS)**

In the article the personality V. Vynnychenko, displayed in documentary films and photographs, is considered.